

הנביא אלישע

"ויהי כעברם ואליהו אמר אל אלישע שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך. ויאמר אלישע: ויהי נא פי שניים ברוחך אלי. ויאמר הקשית לשאול. אם תראה אותי לקח מאתך יהי לך כן, ואם אין, לא יהיה. ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם, ויעל אליהו בסערה השמים. ואלישע רואה והוא מצעק: אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, ולא ראהו עוד. ויחזק בבגדיו, ויקרעם לשניים קרעים. וירס את אדרת אליהו אשר נפלה מעליו וישב ויעמוד על שפת הירדן" (מ"ב ב, ט-יג).

בדרמטיות זו, מסתיימת תקופת נביאותו של אליהו, ומתחילה תקופת הנביאות של הבא אחריו - אלישע. הפעם הראשונה שאנו מתוודעים אל אלישע היא כאשר הקב"ה מצווה את אליהו למנות יורשים למלכים מסוימים וביניהם גם יורש לעצמו - אלישע בן שפט מאבל מחולה (מ"א יט, טו-כ). כבר מרגע המינוי אפשר לראות את גדולתו של אלישע. אליהו מגיע אל אלישע, ומשליך אליו את אדרתו. אלישע שנמצא באמצע החרישה עם השוורים, עוזב הכל, ומתחיל לרוץ אחר אליהו. מאותו רגע נהיה נערו ומשרתו האישי של אליהו. המינוי נראה קצת תמוה. כפי שהזכרנו, אלישע היה איכר פשוט. באותה התקופה פרחו ישיבות שנלמד שם "מקצוע" הנבואה. אותם אנשים שלמדו בישיבות נקראו "בני נביאים". א"כ, לאליהו יש מבחר עצום מאותם ישיבות הנביאים למנות לו יורש, שהוא הדבר הטבעי לכאורה שיש לעשותו. במקום זאת הולך אליהו, במצות ה', אל איכר פשוט, ובן רגע הופך אותו לנביא הגדול ביותר באותו זמן.

מי היה אלישע? איננו יודעים עדיין. את אליהו, לעומת, זאת אנו מכירים היטב. אליהו הוא שגוזר על העם לחיות ללא גשם. הוא זה שמתבודד זמן רב בנחל כרית, ומכולכל ע"י עורבים. הוא זה שמקבץ את כל נביאי הבעל ואת כל ישראל להר הכרמל. את העם הוא מוכיח תוכחה קשה, ואת נביאי הבעל שוחט לעיני העם. אלו ואחרים היו מעשים שהשאירו את רישומם, ולכן שמענו רבות על אליהו. א"כ, אליהו הוא מעין נביא קיצוני¹. אין אליהו מוכן לקבל פשרות, ואולי אף במחיר כבד לעם, כמו שאנו רואים בתוכחה על הר הכרמל: "ויגש אליהו אל כל העם ויאמר: עד

¹. והכוונה לקיצוניות במונח החיובי. כמו שאומר הילקו"ש (תשעא): "אמר רשב"ל: פינחס הוא אליהו. א"ל חקב"ה: אתה נתת שלום בין ישראל וביני בעוה"ז, אף לעתיד לבא אתה הוא שעתיד לין שלום ביני לבין בני. שנאמר: הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים" - שגם אליהו וגם פינחס קנאים לה', ועי"ז, הם שמים שלום בין ה' לעם-ישראל.

שבילי נהר דעה

מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים. אם ה' האלוקים לכו אחריו, ואם הבעל לכו אחריו" (שם יח, כא). ומדוע נוהג אליהו בדרך קשה זו? התשובה נעוצה בתקופה בה חי אליהו. בתקופתו ישנו צו מלכותי - להוציא להורג את כל נביאי ה'. אנו רואים במ"א (יח, ד), שעובדיה שהיה מקורב למלך אחאב, נאלץ להחביא את מאה הנביאים האחרונים שנשארו, בתוך מערות. אליהו נמצא במצב של נביא שנרדף (המלך רוצה להורגו יותר משאר הנביאים, מכיוון שהוא הנביא הגדול באותו הזמן, ומאוחר יותר גם מפני שגזר שלא יהיו גשמים). אין דרך אחרת לדבר אל העם ואל מנהיגיו ולהראות להם את דבר ה', אלא בדרך של תוכחה, קשה לעיתים. לכן כ"ז בא לידי ביטוי בניסים שאליהו עושה.

אלישע הוא ההיפך הגמור מאליהו. אולם למרות זאת, מדוע לאלישע קל יותר לנהוג בדרך של הסבר פנים ודרכי נועם? התשובה נעוצה בזה שבתקופתו מתחלפת המלכות, ואתה נעלמת רדיפת הנביאים, יש יותר כבוד לנביאים, ולכן אפשר למנות נביא שיוכל להתחבר לעם. לכן, מצווה אליהו ע"י הקב"ה שימנה לו ליורש את אלישע בן שפט, איכר פשוט, עובד אדמה. איש שמקושר אל העם, יודע את צרכיו, ואיך לרכוש את לבם ואמונם. תמיד תשאר באישיותו צד של איכרות. אלישע, כפי שנראה בהמשך, במעשיו ובפעליו הרבים, מבין את העם. יש לו יכולת תקשור אתם.

המטרה של אליהו ואלישע אחת היא - **חזרה אל הקב"ה, חזרה בתשובה.** רק בעוד שאליהו פועל בקיצוניות, שזהו ייחודו, פועל אלישע ביותר **הדרגתיות**, בהבינו את מצב העם והפוליטיקה הפנימית. אלישע משלים קצת עם המציאות הקיימת בעם, לא בתור אידיאל, כי אם בתור **אמצעי לחזרה בתשובה.**

הנס הראשון שמבצע אלישע, מופנה כלפי עיר שלימה. אלישע בתור איכר לשעבר ממשיך לחיות את העם, ולכן כשבאים אליו אנשי יריחו ומספרים לו שאין באפשרותם לשתות מן המים שבעיר, מכיוון שהם מרים, עוזר להם מיד (מ"ב ב, יט), למרות שידוע שיריחו היא עיר מאוד בעייתית, שנבנתה מחדש לאחר שיהושע קילל את מי שיבנה אותה. יריחו נבנתה בזמן אחאב המלך ע"י חיאל בית האלי, שהיה מקורב למלכות. חיאל אכן נענש, וכל בניו מתו תוך כדי בניה, כאשר הראשון מת בתחילת הבניה, והאחרון בסופה. במקרה זה אפשר להבחין בהבדל בין אלישע לאליהו. אליהו כקו כללי פעל לפי הדין. אלישע, לעומת זאת, כקו כללי פעל לפני משורת-הדין. כך גם ביריחו. אלישע לא מחלק ניסים סתם וללא לדעת למי. אמנם יריחו הייתה עיר בעייתית, שמן הסתם נענשו במים מרים על שחטאו, אך **עצם הפניה אל נביא ה', מראה הכרה במלכות הקב"ה ועבדיו.** ברגע שמבחין אלישע שנפתח הפתח, ואפילו הוא קטן, הוא עוזר. המטרה היא, להמשיך את השרשרת **המסתובבת לכיוון החזרה בתשובה.** עזרת אלישע בניסיו לעם, תגרום לעוד יותר חזרה בתשובה, גם מצד ההכרה במציאות ה' וגם מצד הכרת התודה להקב"ה. לכן

אלישע לוקח מלח וממתיק את המים. דווקא מלח נבחר להמתיק את המים המרים, להראות שהקבי"ה מסוגל לכל, מסוגל להמתיק מים ע"י דבר מלוח. אלישע עשה רבות למען העם, אך לא כל מעשיו נתקבלו אצל חז"ל בעין יפה. בחלק מן המקרים, נחלקו חז"ל, האם פעולותיו של אלישע היו נצרכות או לא, חיוביות או לא. הדוגמא הראשונה לכך היא כאשר אלישע עוזב את יריחו. בדרכו חזרה מן העיר, בדרך לבית-אל, יוצאים מן העיר ארבעים ושניים "נערים קטנים", ומתחילים להשתלח באלישע: "עלה קרח עלה קרח" (שם כג). אלישע כתגובה מקלס בשם ה', ולפתע מופיעים שני דובים וקורעים לגזרים את אותם ארבעים ושניים "נערים קטנים". כאן נפתחת בחז"ל (סוטה מו:) מחלוקת בעניין זה. יש מחז"ל שמגבים את אלישע, בפרשם את המקרה, ש"נערים" - הכוונה לאנשים שהיו מנוערים מן המצוות, ו"קטנים" - קטני אמונה היו. מוסיפים חז"ל, שהסתכל בהם אלישע, ראה שאין בהם ובזרעם לעתיד לחלוחית של טובה, ולכן יכל לבחור בעונש שכזה. למרות כל ההסברים, נשאלת השאלה, מדוע בחר אלישע בעונש כה קשה? התשובה היא, שאלישע ביריחו החל לבנות בנין של תשובה. לפתע מופיעים אותם "נערים קטנים", ומתחילים להרוס את היסודות, ע"י התקלסות בנביא ה'. אם אלישע לא יגיב באופן חמור, שישאיר את רישומו, הוא יתפס בעיני העם, כנביא חלש אופי, שלא מאמין בדרך שהוא מפיץ, נביא שדמו הותר, ומי שרוצה להשתלח בו כל עת שירצה - יכול. כאן הייתה קריאת תיגר נגד נביא ה', ומתוך כך, כביכול, נגד הקב"ה. ולכן לא היה מקום לרחמנות. כך גם נהג משה רבינו ע"ה עם קרח ועדתו, שקראו תיגר עליו. למרות כל זה, יש צד של ביקורת מצד חז"ל (סוטה מז.): "שלושה חלאים חלה אלישע: אחד שגירה דובים בתינוקות וכו' ". א"כ, אלישע ענש וחלה, על התגובה הקשה.

לאחר מכן מספר לנו התנ"ך, פשע מלך מואב בישראל (מ"ב ג, ד). מסתבר שאותה פשיעה היתה רצינית, כואבת ומפריעה, עד שיהורם מלך ישראל מציע ליהושפט מלך יהודה לצאת יחדיו למלחמה כנגד מואב. מלך אדום מצטרף לשני המלכים, ושלושתם יוצאים למערכה כנגד מואב. יש יתרון גדול לשלושת המלכים: שלושה צבאות חזקים מאוד מול מלך אחד, טקטיקה חכמה ומפתיעה ומוטיבציה גבוהה. לפתע צצה בעיה שלא ציפו לה. נגמרו המים לשלושת הצבאות בדרכם למואב. יהורם, מלך ישראל, למרות שהיה מלך רשע, מבין שזה מהי. ותגובת יהושפט מלך יהודה היא - "האין פה נביא להי ונדרשה את ה' מאיתנו" (שם יא). ואכן, לפתע מתגלה אלישע בתוך הצבא. איך עד עכשיו אף אחד לא שם לב שאלישע נמצא עמהם? אלישע, עד אז, לא עשה ניסים מול ציבור גדול במיוחד, או שיצא בנבואות זעם וכדומה. זאת כנראה הסיבה שהוא עוד לא היה מוכר לכולם². עוד שאלה מתבקשת: כולם יוצאים להלחם, מה עושה נביא בין החיילים? המוטו של אלישע הוא: בתוך אחי אני נמצא. אלישע אמנם גוער במלכים, ובמנהיגים של העם, ואף כאן גוער ביהורם: "מה לי ולך, לך אל נביאי אביך ואל נביאי אמך" (שם יג).

² עיין מקדש מלך.

שבילי נהר דעה

כשצריך לגעור, לצעוק לכעוס וכדומה אלישע עושה זאת. אך כלפי העם, במקום שעדיין אפשר בדרכי נועם, כגון - במים המרים של יריחו, דרכי הנועם עדיפות. לכן ממשיך אלישע להיות בתוך העם, להתערב בו. אלישע משמש במלחמה מעין מחליף לכהן הגדול, שהיה יוצא עם העם, עם החיילים, מחזק אותם נפשית ורוחנית ומברך אותם. המצאותו של נביא ה' עם החיילים גורמת לעליה מורלית, לכן נמצא אלישע עם העם.

אלישע ממשיך לרדת אל העם ואל הפרט שבעם. מגיעה אשה אל אלישע, ובוכה על מר גורלה: "עבדך אישי מת, ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את ה', והנושה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים" (שם ד, א). מהפסוקים אפשר ללמוד שזאת לא הייתה תקופה שהצטיינה ביראת ה', שאפילו מוסר בסיסי אין, אם המלך (הנושה³) לוקח מאשה עניה, שאין לה במה לשלם, את ילדיה. אלישע, כרגיל, מיד נרתם למשימה. מקרה זה דומה למקרה שהיה לרבו אליהו ג"כ עם אשה עניה מצרפת (עיר בדרום לבנון, כיום), אך המקרים שונים. במקרה של אליהו עניותה של האשה נגרמה מאיתני הטבע, מגזירותיו של אליהו, שלא יהיה גשם שלוש שנים, ולכן נהיה הרעב. בפתירת הבעיה משתף אליהו רק את האשה ובניה, עוד דבר המעיד על הבודדות שעוטפת את אליהו, הבאה לידי ביטוי גם במופתיו. לעומת זאת במקרה אלישע, בעייתה של האשה לא נגרמה מהטבע, כי אם מאכזריותו של האדם. נכון הדבר שהאשה הייתה חייבת כסף, אך איפה נשמע, שהמלך (ועוד מלך ישראל) לוקח בתור ערבון את ילדים כעבדים? לכן ברור שבמקרה זה אלישע עוזר לאשה. בנס עצמו אלישע דואג לשתף עוד אנשים, כדי שהנס יבוא מתוך העם, ושלא יהיה נס פרטי. לכן מצווה אלישע את האשה: "שאלו לך כלים מן החוץ מאת כל שכניך" (שם ג).

אלישע ממשיך להסתובב בתוך העם: "ויהי היום ויעבור אלישע אל שונם ושם אשה גדולה ותחזק בו לאכול לחם. ויהי מידי עוברו יסור שמה לאכול לחם" (שם ח). אלישע, כשהיה מגיע אל שונם בסירוריו הרבים, היה מוזמן לביתה של אשה עשירה ("גדולה"), כדי לאכול ולאגור כח. דבר זה נעשה עם הזמן הרגל, ולאחר זמן בנו האשה ובעלה עליית גג עם שולחן ומיטה, כדי שיוכל אלישע לנות. מקרה השונמית בתחילתו שונה משאר המעשים והניסים שעושה אלישע. במקרה זה רוצה אלישע לעזור לאשה, לא מצד שהאשה זקוקה לעזרה, אלא מצד טובה תחת טובה, לאשה אשר גמלה חסדים עם נביא ה'. אלישע פונה אל האשה: "הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת. מה לעשות לך? היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא?" (שם יג). מכיוון שבמקרה זה לא נצרכת התערבות ניסית, מציע אלישע לאשה את קשריו עם המלך ועם הרמטכ"ל, שבמידה וחסר לה דבר מה, ידבר הוא עמהם ויסדר את העניין. האשה השונמית שהיתה צדקת גדולה וענווה, עונה: "בתוך עמי אנכי יושבת" (שם), כלומר: תודה רבה על ההצעה, אבל לא תודה. ברוך ה' אני חיה

³ עיין שמות רבה לא, ד. ופסיקתא דרב כהנא ב.

בסדר. גיחזי שהיה נער אלישע, מספר לאלישע, שלאשה אין ילדים, ובעלה זקן. יש ביקורת בחז"ל על גיחזי שהתערב בשיחת אלישע והשונומית. כמובן שכוונתו של גיחזי הייתה טובה לגמרי, ורצה לעזור, אך גיחזי לא הבין משהו. אלישע במתכוון הציג עזרה בדרך טבעית. עכשיו יצטרך אלישע לעשות "נס", שאולי לא מחוייב. אלישע מבטיח לאשה שבדיוק בעוד שנה היא תזכה בעזרת ה' בבן. הילד נולד וכעבור שנה. כעבור זמן יוצא הילד למקום עבודת אביו, חש ברע, נלקח הביתה, ומת על ברכי אימו. האשה נוסעת אל אלישע עד הכרמל להביא אותו לביתה, כדי שיציל את הילד. כלומר, האשה עדיין מלאה בטחון ואמונה בדברי הנביא. אלישע מגיע לביתה, עולה לחדרו של הילד, מתייחד עימו, ומתפלל עליו. לבסוף חוזר הילד לחיים. נס של החייאת מתים. בתחילה כזכור, רצה אלישע לעזור לשונומית בדרך טבעית, ולבסוף ביצע את הנס אולי הכי גדול והכי קשה.

באותה תקופה, העולם היה עטוף בעבודה זרה, שהתבטאה בנביאי שקר, בקוסמים ובאלילים למיניהם. לכאורה תפקידו של הנביא אלישע בעם ישראל, חופף עם עבודתם של שאר הקוסמים ונביאי השקר בארצותיהם הם. זאת הסיבה שנעמן, שר צבא ארם, מוכן לבוא אל אלישע שירפא אותו מצרעתו. מספר לנו התנ"ך שנעמן, היה גיבור-חיל גדול מאוד, אך היה חולה בצרעת. נעמן בסה"כ בא לבקש תרופה מנביא ה', אך: "ויבא נעמן בסוסיו וברכבו (מ"ב ה, ט). נעמן שהיה מאוד גאוותן, מביא עמו צבא רב וסוסים, כדי להראות לכולם את חוזקו. אלישע רוצה להראות לנעמן שהוא לא מתרגש מכל "המלווים", ולכן לא יוצא לקראתו, אלא שולח שליח עם הוראות לנעמן, כיצד עליו לנהוג כדי להרפא מן הצרעת: "וישלח אליו אלישע מלאך לאמר, הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן וישב בשרך לך וטהר" (שם י). בכך מראה אלישע שהוא ירא רק מה' ורק בדרכיו הוא הולך. נעמן שרואה שאלישע בכלל לא מראה את פרצופו, ובמקום זאת שולח שליח עם הוראות שנראות בעיניו טפשיות, נעלב, וגאוותו נפגעת. נעמן שציפה שאלישע עצמו יצא אליו ויתחיל לערוך טקסים פולחניים, ובמקום זאת, מגיע אליו שליח מטעמו, עם הוראות ללכת לעשות "אמבטיה" בירדן, מגיב: "הלא טוב אבנה ופרפר, נהרות דמשק, מכל מימי ישראל. הלא ארחץ בהם וטהרת. ויפן וילך בחמה" (שם יב). נעמן, שלא מוכן לקבל שפגעו בכבודו, רוצה לעזוב. עוזריו של נעמן שמבינים שדברי אלישע יתקיימו במלואם, משכנעים את נעמן שיותר הפעם על כבודו, ויעשה כדברי הנביא. נעמן מסכים, טובל בירדן, ואכן מתרפא מצרעתו: "וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר" (שם יד). נעמן, שעבר עכשיו על בשרו נס עצום, מבין בגדלותו של הקב"ה ובגדלות אלישע. נעמן בדרך של חזרה בתשובה. נעמן רוצה לפצות את אלישע כהכרת תודה, ומציע לו כסף וזהב וכדומה. אלישע, שרוצה שכל התודה של נעמן תופנה כלפי הקב"ה, מסרב לאותם מתנות. נעמן, לפני שעוזב (עדיין במצב של חויה עמוקה מן הנס שעבר), מבקש מאלישע שיתפלל אל הקב"ה שיסלח לו, מכיוון שכשיחזור לארם יהיה "חייב" להשתחוות לבית רימון, האלוה של ארם.

שבילי נהר דעה

בוודאי ישנם הרבה סיבות לכך, שאלישע עוזר לגויים ובפרט לגויים אויבי ישראל. אחת מהם היא, שבעקבות הנס, שם ה' מתפרסם בעולם בין הגויים. זה בדיוק מה שקורה עם נעמן. אלישע הוביל מהלך, שבו הרמטכ"ל של ארם, מודה קבל עם ועדה, שהקב"ה הוא האלוקים ואין זולתו. מעשים מעין אלו, יכולים לקרב את הגויים להכרה בקב"ה. מעשה זה של אלישע הוא המשך לדרכו, לטבעו, שהוא הפצת שם ה' בארץ ובעולם.

על הכבוד הרב וההערכה הרבה לה זכה אלישע, אפשר לראות בסוף ימיו: "ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו. וירד אליו יואש מלך ישראל ויבך על פניו, ויאמר: אבי אבי רכב ישראל ופרשיו" (שם יג, יד). אלישע בטבעו האנושי והחסן, פעל רבות למען עם ישראל, והיה מעורה בו רבות, ובמקרים מסויימים פעל גם למען גויים. הכל למען המטרה שעומדת לפניו בכל עת, שהיא הפצת שם ה' בארץ ובעולם. דרכי הנועם של אלישע הקנו לו כבוד רב בקרב העם ואף במקצת הגויים.